

Houd moed, sta op. Hij roept je.

Erik Borgman

Lezing onlinebijeenkomst werkgroep Vluchtelingen Raad van Kerken 6 maart 2021

1

Hoe zou ik iets bemoedigends kunnen zeggen in zulke ontmoedigende tijden. Ik heb niet zomaar hoop die ik kan delen. Maar er is de titel van deze bijeenkomst. Die is ontleent aan het evangelie van Marcus. Daar lezen wij:

Zij kwamen in Jericho. Toen Jezus met zijn leerlingen en gevolgd door een grote menigte weer uit Jericho vertrok, zat daar een blinde bedelaar langs de weg, een zekere Bartimeüs, de zoon van Timeüs. Toen hij hoorde dat Jezus uit Nazaret voorbijkwam, begon hij te schreeuwen: 'Zoon van David, Jezus, heb medelijden met mij!' De omstanders snauwden hem toe dat hij zijn mond moest houden, maar hij schreeuwde des te harder: 'Zoon van David, heb medelijden met mij!' Jezus bleef staan en zei: 'Roep hem.' Ze riepen de blinde en zeiden tegen hem: 'Houd moed, sta op, Hij roept u.' Hij gooide zijn mantel af, sprong op en ging naar Jezus. Jezus vroeg hem: 'Wat wilt u dat ik voor u doe?' De blinde antwoordde: 'Rabboeni, zorg dat ik weer kan zien.' Jezus zei tegen hem: 'Ga heen, uw geloof heeft u gered.' En meteen kon hij weer zien en hij volgde hem op zijn weg (Marcus 10,46-52).

'Houd moed, sta op, Hij roept u'.

'Houd moed'. Het lijkt wel of wij wat dit betreft in de absolute dip zitten. Of wij zijn overvallen door een collectieve moedeloosheid. Dat is blijkbaar wat een jaar *lockdown* met ons doet. We keren in onszelf en worden verteerd door zelfmedelijden. We kunnen ons leven toch niet *on hold* blijven zetten, roepen wij om het hardst. En we realiseren ons blijkbaar niet dat wij precies dit mensen opleggen die jarenlang in asielpcedures worden gehouden of – het zoveelste schandaal aan de Europese grenzen! – die wij op Lesbos letterlijk in de modder laten zakken. Wie zegt dat *dat* toch absoluut niet kan, die krijgt door bestuurders uitgelegd dat het niet *anders* kan. Je zou er inderdaad moedeloos van worden – wat mij betreft *tot* ik mij die vrouw herinner, vorige week, die zichzelf op Lesbos uit pure wanhoop in brand stak. Zij overleefde het en werd door de Griekse autoriteiten aangeklaagd wegens poging tot brandstichting. Alleen al vanwege deze vrouw kunnen wij de moed niet verliezen. In wat haar overkomt en doordat ik dat weet, klinkt het in mijn oren: 'Houd moed, sta op.'

Maar je kunt geen moed houden omdat je moed *moet* houden en je de moed niet mag verliezen. Moed moet je gegeven worden. Zoals Bartimeüs in het verhaal. Beter dan met 'houd moed' had het Grieks van Marcus kunnen worden vertaald met: 'Vat moed'. Jezus hoort hem en meer nog, Jezus roept hem. Als hij roept en smeekt dat Jezus medelijden met hem heeft, wordt er geprobeerd hem de mond te snoeren. Jezus heeft wel iets anders aan zijn hoofd dan jouw sores. Het is belangrijk daarbij te bedenken dat Bartimeüs een bedelaar is. Een bedelaar is per definitie iemand die niets te geven heeft en alleen maar kan vragen. En iemand die niets te geven heeft en alleen maar kan vragen, daarop zit niemand op te wachten. Die verstoort niet alleen de rust, die verstoort de illusie van datgene waarvan de rust geacht wordt te spreken. Dat alles okay is. Dat er geen mensen in diepe

nood verkeren en dat er al helemaal geen reden is voor wanhopig geroep om medelijden. Alles is onder controle, zelfs dat wat niet onder controle is. Zelfs de bedelaar heeft zijn plaats: langs de kant van de weg waar alles en iedereen overheen trekt. Niemand hoeft hem te zien en zich iets van hem aan te trekken. Maar Bartimeüs wil perse gehoord worden. Koste wat kost. Met klem verzet hij zich tegen de onzichtbaarheid die van hem gevraagd wordt en roept nog harder. Dit is wat mij betreft de vrouw die zichzelf op Lesbos in brand stak. Als niemand mij van betekenis vindt en ik ook zelf bijna geloof dat ik geen betekenis heb en geen enkel uitzicht meer zie, nu zal ik een daad stellen die zich niet laat negeren. Zodat ik in ieder geval gezien ben en niet onopgemerkt voorbij ga.

2.

Bartimeüs spreekt Jezus aan met: Zoon van David. De Zoon van David is degene die komt als de ware koning in de naam van God. Direct na het verhaal over Bartimeüs vertelt Marcus hoe Jezus Jeruzalem binnentrekt op een ezel, terwijl gezongen wordt: 'Gezegend Hij die komt in de naam van de Heer; Gezegend het komende koninkrijk van onze vader David' (Marcus 11, 9-10). Waarachtige, want tegendraadse koning. Dat Jezus vervolgens Bartimeüs bij zich roept, dat kan nog gezien worden als passend koninklijk gebaar en de blijdschap van Bartimeüs als een variant van de verrukking van een onderdaan die bij de koning wordt toegelaten. Hoe dan ook, als Bartimeüs naar hem toekomt, doet Jezus iets buitengewoon opmerkelijks. Dat mij dat pas na enige tijd opviel, komt vast omdat ik geen blinde bedelaar ben. Was is dat dat wel, dan had ik ongetwijfeld meteen opgemerkt hoe revolutionair het is dat Jezus Bartimeüs vraagt wat hij wil. Een bedelaar geef je wat je over hebt, die vraag je niet wat zij of hij wil om haar of hem vervolgens ter wille te zijn. Zoals wij vluchtelingen niet vragen wat zij nodig hebben om ze vervolgens te proberen ze ter wille te zijn. Bang dat ze ons vragen wat we niet willen geven en bovendien, de verhoudingen moet wel duidelijk blijven. Wie betaalt bepaalt.

Het antwoord van Bartimeüs op de vraag wat hij wil, luidt: Dat ik zien kan! Thomas van Aquino heeft naar aanleiding van de parallelle versie van dit verhaal in het evangelie van Matteüs gezegd dat wat bij Matteüs twee blinde bedelaars zijn met dit antwoord op Jezus vraag getuigen van fundamenteel inzicht. Twee inzichten zelfs: dat ze blind zijn, ten eerste, en dat Jezus ze ziende kan maken, ten tweede. Niet dat tweede is het meest bijzonder, al lijkt dat misschien op het eerste gezicht zo. Het eerste is bijzonder. Als er iets schaars is, dan is het wel het inzicht dat wij niet goed zien. Dat er dingen zijn die voor ons verborgen blijven niet omdat ze ontbreken, niet omdat ze geheim gehouden worden, maar omdat wij niet goed kijken en dat we ons daarom vaak zo verloren voelen. Wat wij nodig hebben is nogal eens, zoals de Engelsen het mooi zeggen, *hidden in plain sight*. Dat wij zien kunnen!

'Vat moed, sta op, hij roept je'. Het goede nieuws is dat wij de kans krijgen om te zeggen dat we willen zien en dat ons het zicht dan misschien inderdaad gegeven wordt. De vraag is of wij dat inderdaad goed nieuws vinden. Geloven wij dat we moed kunnen vatten als wij beter zouden zien? Dat wij onze dreigende moedeloosheid niet hoeven te overwinnen door ons blind te houden voor het vele dat ons moedeloos kan maken?

3.

In zijn blindheid is Bartimeüs het beeld van Jezus' leer- en volgelingen in het Marcusevangelie. Die had Hij net voorafgaand aan de scène in Jericho nog terecht moeten wijzen. Hij had ze verteld hoe precair hun situatie was:

We zijn nu op weg naar Jeruzalem, waar de Mensenzoon zal worden uitgeleverd aan de hogepriesters en de schriftgeleerden, die hem ter dood zullen veroordelen en hem zullen uitleveren aan de heidenen. Ze zullen de spot met hem drijven en hem bespuwen en hem geselen en doden, maar na drie dagen zal hij opstaan (Marcus 10,33-34).

Blind misschien niet, maar de broers Jacobus en Johannes lijken wel doof. Ze horen niet dat ter dood veroordelen en het uitleveren, het bespot en bespuwd worden, het geselen en doden. Zij horen alleen: opstaan. Eindoverwinning. Koning. Zij wachten niet tot ze worden geroepen, zij haasten zich naar Jezus toe. Net als aan Bartimeüs vraagt Jezus dan ook aan hen wat zij willen dat Hij voor hen doet. Zij antwoorden: dat zij, als Hij dan inderdaad koning is, naast hem mogen zitten, de een rechts en de ander links (vers 37). Zo doof dat zij helemaal niet weten dat zij doof zijn.

Als de andere leerlingen lucht krijgen van de actie van Jacobus en Johannes zijn zij woedend dat die achter hun rug om voor zichzelf de beste plaatsen hebben proberen te regelen. Opnieuw: zo doof dat wij hun eigen doofheid niet doorhebben. Alsof het daarom zou gaan. Met gevoel voor ironie zegt Marcus dat als Jezus ter dood wordt gebracht, er twee misdadigers met hem gekruisigd worden, de een rechts en de ander links (Marcus 15,28). Dat is wat het betekent rechts en links van Jezus te zitten: tot de misdadigers worden gerekend (Lucas 22,37; vgl. Jesaja 53,12). Paulus heeft het in zijn conflict met de door hem zelf gestichte gemeente in Korinte, die zich ongeveer zo opstelde als de leerlingen in het Marcusevangelie, scherp opgeschreven:

Ons, apostelen, heeft God ... de minste plaats toegewezen, die van ter dood veroordeelden. We zijn voor heel de wereld, zowel voor engelen als mensen, een schouwspel geworden. Wij zijn dwaas omwille van Christus, terwijl u dankzij Christus zo geweldig wijs bent; wij zijn zwak, terwijl u zo geweldig sterk bent; u staat enorm in aanzien, terwijl wij worden veracht. Tot op de dag van vandaag lijden we honger en dorst, hebben we nauwelijks kleren, worden we mishandeld, zijn we dakloos, zwoegen we voor ons eigen brood. Worden we bespot, dan zegenen we; worden we vervolgd, dan verdragen we het; worden we beledigd, dan antwoorden we vriendelijk. Tot op dit ogenblik zijn wij het uitschot van de wereld, het uitvaagsel van de mensheid (1 Korinte 4,9-13).

Veel duidelijker kan het niet gemaakt worden: het carrièreperspectief van Jezus' leerlingen is radicale *downward mobility*. Net als Paulus zeg ik dat niet 'om u te beschamen'. Paulus schrijft het om de christenen van Korinte als zijn geliefde kinderen terecht te wijzen (vers 14), maar ook dat kan ik hem niet nazeggen. Dan zou ik als eerste mijzelf terecht moeten wijzen. Maar ik zeg het omdat ik denk dat hierin onze hoop verborgen is.

4.

Jezus wil zijn leerlingen die zo doof zijn dat ze hun eigen doofheid niet beseffen, toch horende maken. Hij wil degenen die zo blind zijn dat zij hun blindheid niet beseffen, toch ziende maken. Daarom zegt Hij:

Jullie weten dat de volken onderdrukt worden door hun eigen heersers en dat hun leiders macht over hen uitoefenen. Zo is het onder jullie niet. Wie van jullie de belangrijkste wil zijn, zal de anderen moeten dienen, en wie van jullie de eerste wil zijn, zal ieders dienaar moeten zijn, want ook de Mensenzoon is niet gekomen om gediend te worden, maar om te dienen en zijn leven te geven als losgeld voor velen (Marcus 10,42-45).

Je ziet door dienaar te zijn. Je gaat horen door aan wie dat nooit gevraagd wordt te vragen wat zij of hij wil en dat serieus te nemen. Wij horen het vluchtelingen, asielzoeker en – vooruit, waarom niet, wat is daar mis mee – gelukzoekers zeggen. Dat wij uitzicht hebben! Dat wij in ieder geval kunnen beginnen een leven op te bouwen dat betekenis heeft. Dat we niet aan de kant van de weg hoeven te blijven zitten. Als we dat horen, echt horen, gaan wij zien dat wij nog veel verder gaan dan de bewoner van Jericho als zij Bartimeüs het zwijgen proberen op te leggen. Als Jezus hem roept, geven ze de boodschap door: ‘Vat moed, sta op, Hij roept je’. Maar wij zeggen, collectief: jij kunt wel denken dat je geroepen bent om van betekenis te zijn, maar dat hoor je verkeerd. Wij bepalen hier waartoe iemand geroepen kan zijn. Er is niemand die je roept, blijf zitten waar je zit en laat alle hoop maar varen. Stel je voor dat we jullie zouden toestaan te hopen, laat staan dat wij je zouden helpen weer hoop te vinden. Dat zou alleen maar een aanzuigende werking hebben.

Dit is denk ik wat wij zijn gaan horen, achter de wetgeving, door de Europese regels heen, in de dwangmatige manier waarop aan die regels wordt vastgehouden. We hebben ontdekt dat dit discours zo gesloten is dat er geen doorkomen aan lijkt. Als we het proberen uit te leggen, op verjaardagen, in de kroeg, in een forum, in de krant, dan voelen wij ons met Paulus een schouwspel voor engelen en mensen. En we worden ook zo behandeld. Neen, terdoodveroordeelden zijn wij niet, maar het lijkt wel alsof wat wij zijn gaan zien en horen er voor anderen niet is. Tenminste, ik denk regelmatig: als dit nou geen signaal is dat er iets fundamenteel mis is, wat dan wel? Dit gaat toch in tegen alles waar wij in Nederland en in Europa voor zeggen te staan. Dat probeer ik dan duidelijk te maken en ik ben gefrustreerd dat er niet naar mij wordt geluisterd. Maar op mijn heldere momenten begrijp ik dat ik mij hiervoor zou moeten schamen. Dacht ik nou echt dat ik, omdat ik een beetje heb doorgeleerd, zou kunnen duidelijk maken wat bij degenen die in een nieuwe betekenis onder ons de bloedgetuigen zijn, niet wordt gezien? Wat zo vaak voelt als moedeloosheid, daarvoor zou ik dankbaar moeten zijn, zo realiseer ik mij dan. Immers, ik begin daarmee enigszins te doorzien hoe onze schijnbaar zo vredige samenleving op geweld en uitsluiting is gebaseerd. Ik weet niet zeker of, als het mij gevraagd was, ik het had willen zien, maar ik zie het nu en dat is hoopvol. Natuurlijk, als wat ik zie niet deugt, dan moet het de wereld uit geholpen worden. Maar zien dat iets de wereld uit geholpen moet worden, ook al lukt dat niet, is beter dan het niet te zien. Voor wie van paradoxen houdt: hier hebben we er eentje. Wat we denken dat ons moedeloos maakt, is een teken van hoop.

5.

Anders gezegd: waar ik moedeloos van dreig te worden, dat is waar wij anderen in gevangen proberen te houden. Het is waar hun levens in stranden, waar zij depressief en apathisch van worden, of gewelddadig, of suïcidaal. Maar waarin zij ook opvallend vaak moed weten te vatten, zich geroepen weten om op te staan en dat ook doen. Laten we over de betekenis van dat laatste vooral niet te min denken. Het werkwoord dat gebruikt wordt om Bartimeüs te laten opstaan, is hetzelfde werkwoord als dat waarmee de engel na zijn dood in het graf zal verklaren dat Jezus daar niet te vinden is: *egeire*, sta op; *ègerthè*, hij is opgewekt.

Vorig jaar rond deze tijd, ietsje later, werden wij in het Huis van Dominicus, een dominicaans stadklooster en spiritueel centrum in Utrecht waarbij ik betrokken ben, benaderd door een groepje asielzoekers die nog op de een of andere manier verstrikt waren in de procedures die wij bedacht hebben om zo veel mogelijk van hen met goed geweten te kunnen afwijzen. Zij wilden een cursus organiseren over elementaire aspecten van het christelijk geloof. De meesten hadden oorspronkelijk een moslimachtergrond, een aantal van hen waren al langer christen, sommigen waren hier christen geworden. Of wij dat, samen met hen en samen met nog enkele partners, met ze wilde opzetten en of ze dan bij ons terecht konden. Dat kon en de cursus vond plaats, in een zestal bijeenkomsten van twee, tweeënehalf uur. Steeds maakte enkelen van hen iets te eten en steeds deed een van hen mee met het voorbereiden en het geven wat zij 'de les' noemden. En enkele van hen tolkten voor de anderen. Het was niet spectaculair, hoewel sommigen heel heftige geschiedenissen achter de rug hadden of daar zelfs nog middenin zaten. Maar we ontdekten opnieuw wat 'kerk' is. Mensen die weten dat hun geschiedenis, hoe die ook verloopt, met God verbonden is en er in dat licht over vertellen en vandaaruit samen bidden. Voor elkaar, voor de wereld en voor zichzelf.

Het meest bijzondere was dat hoe moeilijk en uitzichtloos de situatie voor sommigen van hen ook leek, ze nooit zonder hoop waren. Zij wisten dat Jezus hun geroepen had, zij hadden daardoor moed gevat en waren opgestaan. Om het met de apostel Petrus in de Handelingen van de apostelen te zeggen: 'Nu begrijp ik pas goed dat er bij God geen aanzien des persoons bestaat' (Handelingen 10,34). Degenen in de meest hopeloze situaties verkeren, leerde ons opnieuw wat hoop is en staken ons met hun hoop aan. Uiteindelijk is de vraag of wij zien dat wij niet hen hoeven te helpen, maar dat wij ons door hen moeten laten helpen. Niet wij zeggen het tegen hem, in tegendeel, maar zij zeggen het tegen ons: 'Vat moed, sta op, Hij roept je.' Wat voelt als moedeloosheid, is het teken dat wij geroepen zijn, dat God steeds weer roept. Daarom hoeven wij niet hopeloos te worden: omdat er op ons gehoopt wordt, omdat God op ons blijft hopen.